

Bierieżnoj, Aleksander

Prasa leninowska w latach walki mas pracujących o władzę

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 16/4, 5-16

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALEKSANDER BIERIEŻNOJ

PRASA LENINOWSKA W LATACH WALKI MAS PRACUJĄCYCH
O WŁADZĘ*

Leninowska prasa odgrywała szczególnie ważną rolę we wszystkich okresach walki o zwycięstwo mas pracujących. Zawsze była niezastąpionym pomocnikiem partii komunistycznej, realizującej zadania gruntownej przebudowy życia ludzi pracy. Była środkiem uświadamiania politycznego i zespalania mas, rzeczywistym wyrazicielem ich przekonań i orężem w walce.

W lutym 1917 r. robotnicy, żołnierze i chłopci pod wodzą partii bolszewickiej obalili znienawidzony reżim carski, a po kilku miesiącach, w październiku tegoż roku, ustanowili władzę Rad. Władza ta umacniała się w latach wojny domowej, w zmaganiach z wewnętrzną i zewnętrzną kontrrewolucją.

W tym niezwykle ważnym i skomplikowanym okresie historycznym prasa partyjno-radziecka miała już wyraźnie sprecyzowane mocne podstawy opracowane przez Włodzimierza Lenina. Podkreślał on, że podstawowymi zasadami funkcjonowania prasy powinny być: ideowość, partyjność, demokratyzm, internacjonalizm, głoszenie prawdy oraz nierozwalnej więzi z dążeniami i sprawami mas. Już wówczas zostały zdefiniowane przez Lenina podstawowe cechy, jakie powinny charakteryzować prasę: masowość, powszechność i operatywność, oraz jej funkcje — kolektywnego propagandzisty, agitatora i organizatora.

Poglądy Lenina określiły stosunek do prasy całej partii oraz każdego z jej członków i stały się podstawą działalności partii komunistycznej w dobie tworzenia prasy nowego typu. Pomimo bardzo trudnych warunków i surowych prześladowań ze strony władz carskich bolszewikom udawało się zakładać własne organy prasowe i prowadzić z ich pomocą skuteczną działalność.

W okresie przyływu fali ruchu rewolucyjnego w 1912 r., dzięki inicjatywie robotników powstała masowa popularna gazeta robotnicza „Prawda”. Zajęła ona szczególnie ważne miejsce w historii rewolucji

* Tekst jest zapisem wypowiedzi prof. A. Bierieżnego podczas sesji naukowej zorganizowanej przez Ośrodek Badań Prasoznawczych w Krakowie w czerwcu 1976 r.

i rewolucyjnej prasy. Jednocześnie powstawały i zdobywały poczytność nowe gazety i czasopisma bolszewickie. Nieprzypadkowo dzień założenia „Prawdy” stał się świętem prasy robotniczej.

Już w owych latach partia stwierdzała jasno, że rozwijając swoją prasę jednocześnie zakładała podstawy prasy nowego ustroju, o który walczy na czele mas pracujących. Na łamach wydawnictw partyjnych i robotniczych niejednokrotnie pisano o konieczności przygotowania zastępów własnych redaktorów i publicystów. Bolszewicy podkreślali, że staną się one niezbędne, gdy po zwycięstwie trzeba będzie rozwijać na wielką skalę nową prasę. Wiele w tym zakresie zrobiono wcześniej, lecz w latach pierwszej wojny światowej prasa bolszewicka została prawie całkowicie zlikwidowana.

Burżuazyjny Rząd Tymczasowy, który zastąpił carat w lutym 1917 r. i dążył do sprawowania niepodzielnej władzy, ogłosił zniesienie cenzury i wolność prasy. Burżuazja dysponująca przed rewolucją ogromną liczbą wydawnictw tworzyła teraz nowe gazety i czasopisma, podporządkowując je bez reszty swojemu kierownictwu.

Podobnie jak za czasów caratu bolszewikom udało się odbudować stare i stworzyć nowe wydawnictwa za skromne datki zebrane przez robotników i żołnierzy. Tylko dzięki ich materialnemu, a niekiedy i zbrojnemu poparciu udało się już w pierwszych dniach rewolucji wznowić wydawanie „Prawdy” i innych gazet oraz powołać do życia nowe tytuły. W krótkim okresie, w marcu i kwietniu, powstało ponad 20 gazet bolszewickich w Piotrogradzie, Moskwie, Kronsztadzie, Kijowie, Charkowie, Ufie, Krasnojarsku, na Uralu i Kaukazie, w krajach nadbałtyckich i w Donbasie. Objaśniały one charakter rewolucji i związane z nią zadania mas. Wykazując, że rewolucja nie zakończyła się jeszcze i demaskując antyludowy charakter Rządu Tymczasowego, który nie zapewnił ludziom ani pokoju, ani wolności, ani chleba, pomagały one masom zrozumieć zachodzące wydarzenia i rolę, jaką powinny w nich odegrać, domagały się przejścia całej władzy w ręce Rad. Prasa bolszewicka, choć niezbyt liczna, była silniejsza od tysięcy kłamliwych gazet i czasopism burżuazyjnych dzięki całkowitemu poparciu i pomocy mas pracujących. Stała się groźną siłą, bowiem publikowane na jej łamach słowa prawdy niejednokrotnie stawiały Rząd Tymczasowy na krawędzi upadku.

Rząd Tymczasowy przegrał pokojową „walkę na słowa” i w początkach lipca 1917 r. zastosował represje, na które nie zawsze decydował się nawet rząd carski. Zamknięto szereg gazet bolszewickich poczynając od „Prawdy”, zdemolowano ich redakcje i drukarnie, a pracowników zaczęto bezlitośnie prześladować. Za rozpowszechnianie gazet bolszewickich na froncie groziło rozstrzelanie, na tyłach zaś — najczęściej pobicie. Tak na przykład tłum rozwścieczonych junkrów zlinczował na ulicy robotnika A. Wojnowa. Sam Lenin musiał przejść do konspiracji.

Jednakże nie udało się zniechęcić czy zastraszyć bolszewików i mas pracujących. Działając według wskazówek swego przywódcy zrezygnowali oni chwilowo z hasła „cała władza w ręce Rad”, nie odpowiadającego już wymogom komplikującej się sytuacji i podjęli przygotowania do obalenia rządów burżuazji drogą zbrojnego powstania. Zamknięte gazety wznawiano pod innymi tytułami oraz zakładano nowe. W przeddzień Rewolucji Październikowej ukazywało się około 80 gazet i czasopism bolszewickich, będących organami komitetów partyjnych i Rad, oraz wydawnictwa dla żołnierzy i chłopów. Zorganizowano pierwszą gazetę południową. „Prawda” zaczęła się ukazywać pod zmienionym tytułem. Po ponownym zamknięciu wznawiano ją pod innymi tytułami. W podobny sposób postępowali bolszewicy w przypadku zamykania innych gazet, takich jak „Sołdatskaja Prawda” (Piotrogród), „Gołos Prawdy” (Kronsztad), „Bor’ba” (Carycyn), „Okopna Prawda” (gazeta dla wojska).

W nowym stadium rozwoju rewolucji prasa bolszewicka konsekwentnie przygotowywała masy do zbrojnego powstania. Unikając pisania o tym wprost, donosiła o coraz aktywniej działających komitetach fabrycznych, informowała o organizowaniu oddziałów gwardii robotniczej. Witała z aprobatą zdecydowane posunięcia robotników, gdy wprowadzali osmiogodzinny dzień pracy, kontrolę i samorząd w przedsiębiorstwach, oraz wystąpienia chłopów żądających podziału ziemi i dóbr obszarńskich. Wzywała Rady do większej aktywności.

„Cała władza w ręce Rad” znów stało się głównym hasłem rewolucji, lecz tym razem nie wzywało ono, jak bezpośrednio po obaleniu caratu, do pokojowego rozwoju rewolucji, lecz do przygotowań powstańczych. Centralny organ bolszewików „Raboczij Put” wprowadził rubrykę „Opowiedzieli się za władzą Rad”. W rubryce tej zamieszczano rezolucje uchwalone na zebraniach robotniczych, żołnierskich i chłopskich oraz listy i korespondencje wyrażające wolę mas, a także informacje o przejmowaniu przez Rady władzy na prowincji. Redakcje gazet upowszechniały tę rewolucyjną inicjatywę i nawoływały do wytrwania na obranej drodze. Stawały się także w coraz większym stopniu ośrodkami organizacyjnymi, wokół których koncentrowała się działalność wewnątrzpartyjna i masowa. Pracownicy redakcji nie ograniczali się jedynie do wystąpień na szpaltach gazet, lecz brali udział w niezliczonych wiecach i zebraniach robotniczych i żołnierskich, byli członkami oddziałów robotniczych i komitetów fabrycznych. Z reguły aktywnie działali w organizacjach partyjnych, często sprawując w nich funkcje kierownicze.

Dlatego też za bolszewikami i ich prasą szły miliony ludzi; narastała coraz większa nienawiść do Rządu Tymczasowego i popierających go partii.

24 października 1917 r., w przeddzień decydującego starcia z Rządem Tymczasowym, centralny organ bolszewików „Raboczij Put” wezwał masy pracujące i żołnierskie do przejęcia władzy w swoje ręce. Rząd Tymczasowy zlecił oddziałom posłusznych mu wojsk rozgromienie redakcji pisma. Było to pierwsze decydujące starcie na drodze do zwycięstwa mas pracujących. Wygrali je żołnierze i robotnicy, którzy stanęli w obronie gazety „Raboczij Put”. Następnego dnia, po nocnym szturmie na twierdzę Rządu Tymczasowego — Pałac Zimowy, bolszewicy poinformowali narody Rosji i całego świata za pośrednictwem prasy, radia i telegrafu o swym wielkim, mającym wpływ na dzieje ludzkości zwycięstwie w Piotrogradzie. Dokumenty II Zjazdu Rad, proklamujące przejście władzy w ręce mas pracujących, odezwa *Do obywateli Rosji*, dekrety o pokoju i ziemi rozeszły się szeroko, wzbudzając wśród mas entuzjazm i wiarę w osiągnięcie pełnego zwycięstwa.

W październiku 1917 r. przed zwycięskim ludem i jego przywódcami stało wiele problemów do rozwiązania. Jednym z najważniejszych była sprawa prasy. Należało bowiem jak najszybciej rozstrzygnąć dwa zadania, które choć pozornie przeciwstawne, w gruncie rzeczy były ściśle ze sobą związane. Pierwsze sprowadzało się do podjęcia decyzji o statusie starej, burżuazyjnej prasy w nowym ustroju, zaś drugie — polegało na zorganizowaniu nowej prasy i sprecyzowaniu jej miejsca i roli w procesie twórczego wysiłku mas.

Zajmijmy się pierwszym z tych zadań.

Sprawujący władzę w Rosji do lutego 1917 r. rząd carski starał się sparaliżować nawet najmniejsze przejawy opozycyjności, nadając swym dążeniom moc prawną i stosując bezwzględną cenzurę. Maksymalnym postulatem liberalnych wydawców i dziennikarzy było więc ograniczenie samowoli cenzorów i policji i powołanie specjalnych sądów do spraw prasy.

O ile prasę liberalną i opozycyjną rząd carski jeszcze tolerował i mogła się ona rozwijać, o tyle wydawnictwa zdecydowanie antyrządowe tępił bezlitośnie. Tylko bezkompromisowa postawa wydawców aktywnie popieranym przez robotniczych czytelników oraz umiejętne ukrywanie rzeczywistego przeznaczenia prasy partyjnej umożliwiały rewolucjonistom wydawanie nielegalnych, a niekiedy i legalnych czasopism.

Jak już wspominaliśmy, Rząd Tymczasowy reprezentujący interesy wielkich przemysłowców, posiadaczy ziemskich, finansjery i liberalnej inteligencji, pomimo zniesienia cenzury i ogłoszenia nieograniczonej wolności druku, bezwzględnie zwalczał prasę bolszewicką.

Wówczas Lenin stwierdził, że robotnicy i chłopci zamkną gazety burżuazyjne natychmiast po przejęciu władzy. Niemniej rząd radziecki stworzył najdogodniejsze warunki dla wprowadzenia w najszerszym zakresie zasady wolności prasy, i to nie tylko dla klas zwycięskich. *Dekret o prasie*, podpisany przez Lenina wkrótce po ukazaniu się tak istotnych

dokumentów, jak *Dekret o pokoju* i *Dekret o ziemi*, przewidywał zamknięcie jedynie gazet kontrrewolucyjnych, wzywających do wystąpień przeciwko nowej władzy i skupiających najbardziej wrogie elementy. Jednocześnie podkreślono, że jest to decyzja przejściowa i zaraz po umocnieniu się nowej władzy zostaną uchylone wszelkie zakazy w stosunku do prasy.

Stało się jednak inaczej. Obalone klasy, podnosząc ostry protest przeciwko *Dekretowi o prasie*, żądały dla siebie nieograniczonej wolności, czyli faktycznie możliwości prowadzenia wyjątkowo niebezpiecznej propagandy kontrrewolucyjnej i działalności organizatorskiej. Prasa burżuazyjna podlegała do zbrojnych wystąpień przeciwko rządowi robotników i chłopów; pod pretekstem obrony hasła wolności prasy dochodziło do kontrrewolucyjnych buntów.

Rada Komisarzy Ludowych powołała specjalny trybunał do spraw prasy, spełniając w ten sposób postulat liberalnych wydawców z okresu rządów carskich. Ale decyzja ta, podobnie jak inne, została przyjęta równie wrogo, jak *Dekret o prasie*.

Ani burżuazja, ani partie oportunistyczne i drobnomieszczańskie (mieńszewicy i eserowcy), ani najbardziej radykalne kierunki, których przedstawiciele początkowo nawet wchodzili w skład nowego rządu, nie poparły władzy radzieckiej i nie chciały z nią współpracować. Uciekły się do białego terroru i rozpoczęły wojnę domową. W tych warunkach tolerowanie wrogiej propagandy nie było możliwe ani dopuszczalne. Na żądanie mas i przy ich poparciu rząd radziecki zabronił wydawania jakiegokolwiek prasy poza partyjno-radziecką.

W wyniku zwycięstw Armii Czerwonej w kraju zapanował rewolucyjny porządek, a partia komunistyczna, która przygotowała i przeprowadziła rewolucję i utrwaliła jej zdobycze, objęła zgodnie z nowym porządkiem prawnym kierowniczą rolę w organizowaniu całego życia kraju; w państwie radzieckim działała tylko jedna partia, a zniknęły wydawnictwa innych partii i burżuazji. W ten sposób rozstrzygnięte zostało pierwsze z dwóch wspomnianych zadań. Wszystkie te okoliczności należy wziąć pod uwagę zaznajamiając się z prasą radziecką, ponieważ w znacznym stopniu wpłynęły one, szczególnie w pierwszym okresie, na swoisty charakter jej rozwoju i działalności.

Równolegle rozwiązywano drugi problem, na którym również skupiała się uwaga partii, rządu i mas ludowych. System prasowy w państwie radzieckim kształtował się od początku według kryteriów terytorialnych i produkcyjnych — w zależności od podziału administracyjnego (republika, kraj, gubernia, powiat, a później — obwód, rejon) lub kolektywu produkcyjnego (przedsiębiorstwo, oddział fabryczny, brygada). Zróżnicowanie prasy uzależniono od audytorium czytelniczego (robotnicy, chłopci, młodzież, dzieci), dla którego była przeznaczona i dzięki któremu powstawała i funkcjonowała, a także od znaczenia danej dziedziny

gospodarki oraz problemów, w których rozwiązaniu brała ona udział w poszczególnych okresach budownictwa nowego społeczeństwa (gospodarka, sztuka, oświata).

Podstawą tego systemu stała się prasa partii komunistycznej. Partia i jej ideologia wyznaczyły kierunek działalności całej prasy radzieckiej. Wydawnictwa rad i związków zawodowych, organizacji młodzieżowych i zjednoczeń twórczych stały się łącznikami, dzięki którym zacieśniała się stale więź łącząca partię z masami pracującymi — rzeczywistymi gospodarzami kraju i budowniczymi nowego życia. Zarówno w założeniach, jak i w praktycznej działalności partii znajdowały i znajdują zawsze wyraz coraz ambitniejsze dążenia mas. Dlatego wzajemne stosunki łączące je z partią nie polegają na wywieraniu nacisku na rząd siłami „opinii publicznej”, jawności itp., czego pragnęła dawniej i do czego dąży obecnie opozycja w państwach, w których władzę sprawują klasy posiadające, będące mniejszością w społeczeństwie. Istnienie partii reprezentującej przodującą i najbardziej zwartą część mas, która realizując swój program nie napotyka na przeciwdziałanie innych partii i cieszy się całkowitym zaufaniem i poparciem społeczeństwa, którego wolę i interesy wyraża, stworzyło możliwość celowego i zgodnego z potrzebami rozwoju prasy, sprawnie reagującej na potrzeby zmieniających się warunków. Znajduje to swój wyraz i w fakcie, że wszystkie gazety, z wyjątkiem centralnych, młodzieżowych i dziecięcych, są wspólnymi organami komitetów partyjnych, Rad i organizacji związkowych.

System prasy nie ukształtował się od razu. W miarę rozwoju Związku Radzieckiego zmieniały się zadania państwa i jego podział administracyjny. Zachodziły również zmiany w systemie prasowym, nie naruszające jednak jego zasad. Uzupełniały go one i poszerzały, dzięki czemu z każdym rokiem lepiej funkcjonował. Prasa nowego ustroju oparła swe założenia na przedrewolucyjnych doświadczeniach partii komunistycznej i mas pracujących, które pomimo trudności i przy minimalnych środkach organizowały wydawanie partyjnych organów centralnych i terenowych, teoretycznych i popularnych, wydawnictw Rad i związków zawodowych, czasopism dla chłopów, żołnierzy, kobiet i młodzieży.

Po zwycięstwie rewolucji uległ zasadniczej zmianie zakres oddziaływania nowej prasy. Zmieniły się gruntownie warunki jej działalności, stanęły przed nią nowe zadania. Przedtem nieliczna i prześladowana, obecnie stała się prasą sprawujących władzę mas pracujących, która działając na równi z innymi ośrodkami wychowawczymi i organizacyjnymi dążyła do umocnienia ustroju radzieckiego i zwalczała jego przeciwników.

Już w pierwszym dniu rewolucji, 25 października (7 listopada), zorganizowano redakcję centralnego organu nowych władz, gazety „Izwestija”. Po dwóch dniach ukazał się rozgromiony wcześniej przez Rząd Tymczasowy (w lipcu 1917 r.) centralny organ partii komunistycznej pod

swym dawnym, cieszącym się popularnością tytułem „Prawda”. Odrodziły się „Soldatskaja Prawda”, „Okopnaja Prawda” i inne. Kontynuowały swoją pracę i powstawały nowe gazety terenowych organizacji partyjnych i Rad — „Socjał-Diemokrat”, „Izwestija” i „Dieriewienskaja Biednota” (Moskwa), „Pietrogradskaja Prawda” i „Krasnaja Gazieta” (Piotrogród), „Donieckij Proletarij” (Ługańsk), „Bakinskij Raboczij”, „Brdzoła” (Kaukaz), „Zwiezda” (Mińsk) itd. W końcu 1917 i w 1918 r. pojawiły się takie poważne organy centralne, jak „Armija i Fłot Raboczich i Kriestian Rossii”, gazeta przeznaczona dla masowego czytelnika wiejskiego, „Żyzń Nacjonalnostiej”, podejmująca problemy poszczególnych narodów, „Ekonomiczeskaja Żyzń”, poświęcona problemom gospodarczym i inne.

Uchwalona w lipcu 1918 r. konstytucja państwa radzieckiego oddała w ręce klasy robotniczej i biedoty chłopskiej wszystkie środki techniczne i materialne służące wydawaniu gazet, broszur, książek i wszelkich innych druków i zabezpieczyła swobodę rozpowszechniania ich na terenie całego kraju.

Korzystając z tego prawa terenowe komitety partyjne i Rady, organizacje związkowe i młodzieżowe zaczęły tworzyć swoje gazety i czasopisma. Według niepełnych danych w 1918 r. w kraju ukazywało się już około 200 gazet gubernialnych. Jeden po drugim powstawały nieznane dotychczas na gruncie rosyjskim organy małych jednostek administracyjnych — powiatów. Ich liczba w 1918 r. osiągnęła 250. Prasa powiatowa stała się wkrótce jednym z najbardziej widocznych przejawów rodzącej się twórczej inicjatywy mas ludowych i od razu zaczęła wraz z całą prasą odgrywać aktywną rolę w budowie nowego życia.

Tylko w Moskwie i Piotrogródzie ukazywało się w 1918 r. 50 czasopism społeczno-politycznych i literacko-artystycznych. W 1918 r. powstała Rosyjska Agencja Telegraficzna, a następnie założono agencje telegraficzne w republikach. Wkrótce ukazały się wydawnictwa zawierające porady dla dziennikarzy terenowych — „Krasnaja Pieczat”, „Agit-Rosta” i inne.

W procesie powstawania prasy radzieckiej charakterystycznym i godnym podkreślenia momentem był natychmiastowy rozwój nieznanej za rządów caratu prasy w okręgach narodowościowych i w językach narodów je zamieszkujących. Już w pierwszym roku władzy radzieckiej ukazywało się około 40 gazet w językach narodów wchodzących w skład państwa radzieckiego — w Kazachstanie np. było ich 12, a w Turkiestanie 11.

W okresie przedrewolucyjnym wysiłki partii komunistycznej skupiały się na obaleniu istniejącego ustroju. Głównym zadaniem tego okresu było wychowanie polityczne i zjednoczenie mas. W nowych warunkach szczególne miejsce w działalności partii i jej prasy miały zajmować

zadania ekonomiczne. Lenin przykładał szczególną wagę do roli prasy w systemie zarządzania i w ekonomicznym wychowaniu mas.

W końcu 1917 i na początku 1918 r. przygotowując tematy do wystąpień publicznych (*Z notatnika publicysty. Tematy do opracowania*) Lenin wybrał m.in. następujące: *Propaganda czynem, Praktycyzm a „praca pozytywna”, Działalność organizacyjna i organizatorzy wywodzący się z ludu, Jak zorganizować współzawodnictwo?, Ewidencja i kontrola jako istota socjalizmu, Zarządzać przedsiębiorstwami czy dyskutować o socjalizmie?, Zdyscyplinowanie robotników i nawyki lumpenproletariackie*. Niektóre z nich Lenin opracował w specjalnych artykułach, pozostałymi zajął się w pracach pod innymi tytułami. Główne idee w nich zawarte Lenin rozwinął w całym szeregu publikacji i w wielu przemówieniach.

W marcu i kwietniu 1918 r. Lenin zgodnie z decyzją Komitetu Centralnego Partii pracował nad artykułem *Najbliższe zadania władzy radzieckiej*, w którym nakreślił długofalowe zadania wewnętrzne o charakterze generalnym. Lenin wykazał, że prasa powinna stać się najważniejszym narzędziem walki o podniesienie wydajności pracy, a także środkiem ekonomicznego wychowania mas poprzez krytykę niedociągnięć, a przede wszystkim poprzez propagowanie doświadczeń przodujących zespołów produkcyjnych. Żądał, by prasa radziecka „poddawała ocenie mas właśnie zagadnienia codziennej ekonomiki, pomagała w poważnym ich analizowaniu”¹.

Praca *Najbliższe zadania władzy radzieckiej*, wydrukowana najpierw w „Prawdzie” i w dodatku do „Izwestij”, stała się wytyczną programową działalności Rad i komitetów partyjnych. Dała pierwszy silny bodziec redakcjom gazet, zachęcając je do podjęcia problematyki ekonomicznej edukacji mas, poprawy organizacji produkcji i podniesienia wydajności pracy. Na przykład w „Izwestijach” wprowadzono działy: „Problemy życia ekonomicznego”, „Dział ekonomiczny”, „Gospodarka komunalna”, „Handel i przemysł”, „Gospodarka wyżywieniowa”. W gazetach pojawiły się informacje o zjawiskach i faktach z tego zakresu.

Przebudowa prasy postępowała jednak za wolno. Zbyt rzadko upowszechniano najlepsze doświadczenia. A tymczasem wychodzące nadal wydawnictwa burżuazji, eserowców, mieńszewików i anarchistów atakowały nową władzę i starały się pogrążyć ją przy pomocy insynuacji i oszczerstw.

20 września 1918 r. ukazał się na pierwszej stronie „Prawdy” artykuł Lenina *O charakterze naszych gazet*, w którym autor rozwinął myśli zawarte w pracy *Najbliższe zadania władzy radzieckiej*.

Lenin zwrócił uwagę na to, że w prasie za wiele miejsca poświęca się agitacji politycznej na stare tematy — „politycznemu trajkotaniu”.

¹ W. I. Lenin, *Dzieła*, Warszawa 1954, t. 27, s. 266.

a niewspółmiernie mało „budownictwu nowego życia”². Nieco więcej ekonomiki, ale „ekonomiki — wskazywał — nie w sensie »ogólnych« rozważań... Nie, ekonomika jest nam potrzebna w sensie zbierania, starannego sprawdzania i badania faktów rzeczywistego budownictwa nowego życia”³. Jednocześnie Lenin wzywał, aby za pośrednictwem prasy prowadzić nieubłaganą, prawdziwie rewolucyjną wojnę z „konkretnymi nosicielami zła”⁴. Za najważniejsze zadanie prasy w okresie przechodzenia od kapitalizmu do komunizmu uważał wychowywanie mas na żywych, konkretnych przykładach.

Nowa rozprawa Lenina wzbudziła zainteresowanie wśród najwybitniejszych działaczy partyjnych i dziennikarzy, którzy w licznych artykułach zamieszczonych w gazetach centralnych i terenowych żywo zareagowali na zawarte w niej myśli. Redakcje gazet zaczęły poświęcać więcej uwagi zmianom zachodzącym w produkcji i warunkach życia, częściej pisały o otwieraniu nowych szkół, czytelni, klubów, krytykowały występujące niedociągnięcia. Od października „Izwestija” wprowadziły rubrykę „Drobne usterki mechanizmu”. Podobne rubryki powstawały w innych gazetach. W „Prawdzie” wyodrębniono dział ekonomiczny. W końcu 1918 i na początku 1919 r. ukazały się czasopismo „Narodnoje Choziajstwo” i gazeta „Ekonomiczeskaja Żyźń”, poświęcone w całości problemom produkcji i ekonomiki pracy.

W trosce o realizację wskazówek przywódcy partii redakcje rozpoczęły i prowadziły w coraz szerszym zakresie działalność, która z czasem przekształcała się w szeroki ruch korespondentów robotniczych i chłopskich.

Na kolumnach gazet odnotowywano sukcesy przodujących zespołów robotniczych i komun rolnych, poświęcając dużo uwagi ich najcenniejszym doświadczeniom i analizie organizacji pracy. Gazety uczyły, jak tworzyć komuny i jak przebudować życie wsi oraz środowisk robotniczych. Wprowadzono „Czerwone tablice”, na których ogłaszano nazwiska przodowników pracy. Zwalczano uchylających się od pracy i przestępców gospodarczych.

Wybuch wojny domowej przerwał pokojowe budownictwo w młodym państwie radzieckim. Miliony ludzi porzuciły warsztaty i pługi, by bronić zdobyczy rewolucji. Prasa była w tej walce, jak dawniej, ich wiernym pomocnikiem i przyjacielem.

Partia komunistyczna i rząd radziecki traktowały gazety i czasopisma, a także plakaty i ulotki jako ważny oręż w toczącej się walce. Codziennie wysyłano na front setki tysięcy egzemplarzy „Prawdy”, „Izwestij”, „Biednoty” i innych wydawnictw. Wkrótce po rozpoczęciu wojny zaistniała konieczność powołania specjalnej prasy dla żołnierzy.

² W. I. Lenin, *op. cit.*, t. 28, s. 89.

³ *Op. cit.*, s. 90.

⁴ *Op. cit.*, s. 91.

W końcu 1918 r. w kraju ukazywało się około 90 gazet wydawanych przez poszczególne fronty i armie, a nawet dywizje i pułki. Wychodziły czasopisma konspiracyjne i partyzanckie, pisma i ulotki przeznaczone dla żołnierzy armii białych. Nadal rozwijała się prasa organizacji partyjnych, instytucji radzieckich, związkowa, młodzieżowa i narodowościowa. W 1918 r. ukazywało się ponad 880, a w 1919 r. około 1000 tytułów. Gazety te wychodziły nie na całym obecnym terytorium Związku Radzieckiego, ponieważ dużą jego część zajęli wrogowie.

Wśród stworzonych w tym czasie wydawnictw znajdowały się „Gudok” i „Trud”, czasopisma „Krasnaja Now”, „Mołodaja Gwardija”, „Sibirskije Ogni”, „Żurnalist”, „Junyj Proletarij” i wiele innych. W latach 1920—1921 pojawiły się m.in. wydawnictwa w językach mongolskim i buriackim, po raz pierwszy w historii tych narodów. W języku buriackim wydano czasopismo „Ur” (Zorza) i gazetę „Szene Bajdał” (Nowe Życie), a w języku mongolskim „Mogołoj Unen” (Prawda Mongolska). W 1920 r. wychodziło około 250 gazet gubernialnych i ponad 330 powiatowych. Armie samego tylko Frontu Wschodniego wydawały ponad 20 gazet codziennych o łącznym nakładzie ponad 250 tys. egzemplarzy. Wówczas pojawiła się pierwsza gazeta zakładowa „Martienowka”. Powstawały i upowszechniały się gazety ściennie.

Prasa ta w prosty i przystępny sposób wyjaśniała rzeczywiste przyczyny i cele wojny, demaskowała plany i działalność wrogów. Opowiadała o bohaterstwie ludzi pracy na zapleczu i żołnierzy Armii Czerwonej na froncie, pomagała w wychowaniu patriotycznym oraz politycznym i kulturalnym rozwoju swoich czytelników. Rozpowszechniane przez tę prasę idee dobra i sprawiedliwości oraz prawda o wojnie i rewolucji ułatwiały prawidłową ocenę wydarzeń i pomagały zrozumieć swoją w nich rolę nie tylko ludziom radzieckim, ale także żołnierzom wrogich armii.

W 1919 r. organy polityczne Armii Czerwonej opracowały specjalną *Instrukcję o rozpowszechnianiu literatury agitacyjnej w szeregach wojsk nieprzyjacielskich*, która uogólniała najlepsze doświadczenia tego typu pracy oraz ukazywała najskuteczniejsze sposoby jej prowadzenia.

Historia wojny domowej zna wiele przykładów, gdy po przeczytaniu radzieckich gazet i ulotek lub wysłuchaniu argumentów agitatorów, oddziały białogwardyjskie przechodziły na stronę Armii Czerwonej. Słowo bolszewickie wywierało ogromny wpływ także na wojska interwentów — Amerykanów, Anglików, Francuzów i Japończyków. Wrogowie niejednokrotnie zastanawiali się, na czym polega siła tej propagandy. Twierdzili próbując usprawiedliwić niepowodzenia propagandy własnej, że siła propagandy bolszewickiej tkwi w jej szczególnych umiejętnościach. Lenin sprostował te sądy wskazując, że siła propagandy radzieckiej polega na głoszeniu prawdy.

Oddanie ludzi pracy dla nowego ustroju wyraziło się nie tylko w nie-

zwykłym poświęceniu i bohaterstwie żołnierzy na polach bitew z białogwardzistami i interwentami. Przejawiło się ono także w działalności rewolucyjnej na zapleczu, dzięki której zrodziła się wielka historyczna inicjatywa „komunistycznych subotników”. „Jest to — pisał Lenin o za inicjowaniu subotników — początek przewrotu o wiele trudniejszego, bardziej istotnego, bardziej zasadniczego, bardziej decydującego niż obalenie burżuazji, jest to bowiem zwycięstwo nad własną gnuśnością, niedyscyplinowaniem, drobnomieszczańskim egoizmem — nad tymi nawykami, które przeklęty kapitalizm pozostawił w spadku robotnikowi i chłopu”⁵.

Artykuł Lenina *Wielka inicjatywa* przedrukowało wiele gazet, dzięki czemu czyn kolejarzy moskiewskich został upowszechniony. W miastach, osiedlach robotniczych i wsiach ludzie brali udział w „czerwonych sobotach”, przychodząc w ten sposób z pomocą Republice Rad, frontowi i sprawie odbudowy kraju. Obok komunikatów z pól bitewnych na kolumnach gazet pojawiły się rubryki „Na bezkrawawym froncie”, „Praca w stylu rewolucyjnym” i inne. Dzień 1 maja 1920 r. ogłoszono dniem ogólnorosyjskiego subotnika. Wszystkie gazety zamieściły informacje o sukcesach ludzi pracy, a w Moskwie ukazało się specjalne wydanie dziennika „Komunistyczeskij Subotnik”.

Gazety pisały o odbudowie fabryk, zakładów pracy i wsi.

Skupiając uwagę na wojskowych i gospodarczych zadaniach kraju prasa nie traciła z pola widzenia problemów związanych z kulturalnym i politycznym wychowaniem mas. W pismach zamieszczano artykuły wyjaśniające wewnętrzną i zewnętrzną sytuację państwa, informowano o wydarzeniach politycznych, o ruchu kobiecym i młodzieżowym, donoszono o najważniejszych wydarzeniach w literaturze i sztuce. „Prawda”, „Izwestija” i inne gazety wyodrębniły osobne kolumny dla kobiet, młodzieży, czerwoarmistów, oddzielne szpalty poświęcano literaturze.

Prasa prowadziła aktywną i różnorodną działalność, zmierzającą do zacieśnienia więzi organizacji partyjnych z bezpartyjnymi, pomagała w rozwoju demokracji i włączeniu mas do rządzenia krajem.

W latach wojny prasa zdobywała wciąż nowe doświadczenia, stosowała coraz lepsze formy pracy, przyciągnęła do pracy i wychowała nowe pokolenie dziennikarzy, rozwijała działalność na szeroką skalę. W tym też właśnie okresie pojawiły się pierwsze radzieckie szkoły dziennikarskie, zaczęły powstawać „kolegia literackie” i kółka zrzeszające korespondentów robotniczych i chłopskich, odbywały się pierwsze zjazdy i konferencje dziennikarzy radzieckich, narady robotniczych i chłopskich korespondentów.

W miarę wypierania wrogów, zmieniała się treść prasy wydawanej przez Armię Czerwoną. W coraz większym stopniu przedstawiała ona.

⁵ W. I. Lenin, *op. cit.*, t. 29, s. 405.

pracę czerwoarmistów i ich dowódców „na froncie pracy”. Przechodziła do programowania działalności kulturalnej, tłumaczyła konieczność zdobywania wiedzy. Redakcje stawały się ośrodkami kształcenia korespondentów wojennych. Prasa wojskowa przekształciła się w prawdziwy uniwersytet ludowy, którego słuchacze po powrocie do domów stawali się aktywnymi, przodującymi twórcami nowego życia.

Pozostało jeszcze bardzo wiele trudności do pokonania, należało rozwiązać wiele nowych, skomplikowanych zadań. Ale prasa radziecka, jej współpracownicy i przywódcy byli gotowi do przezwyciężenia każdej trudności i do rozwiązania najtrudniejszych zadań. Świadczyły o tym jej dotychczasowe osiągnięcia, przekonywało doświadczenie zdobyte pod kierownictwem partii komunistycznej.

Prasa stworzona przez Lenina zawsze wysoko dźwżyła sztandar ideowości i konsekwentnej partyjności, jawnej i rzetelnej prawdy szerokiego demokratyzmu. Jedyłą jej troską było zawsze dobro ludzi pracy, którzy swoją prasę stworzyli i umożliwili jej funkcjonowanie, a którym ona zawsze wiernie służyła. Taka była od początku i taka pozostała do dziś. W Związku Radzieckim ukazuje się prawie 9 tys. gazet i 5 tys. czasopism. Nakłady wielu z nich liczy się na miliony egzemplarzy. Współdziałają z radiem i telewizją. Jak dawniej aktywnie kształtują świadomość i dzielą się doświadczeniami z ludźmi radzieckimi. Demaskują knowania wrogów pokoju i postępu, głoszą prawdę o socjalistycznym modelu życia. XXV Zjazd Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego wytyczył nowe zadania dla organów prasy, wskazał nowe drogi doskonalenia ich pracy i zwiększania skuteczności ich oddziaływania. Prasa radziecka — prasa rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego — weszła w nowy etap swojej historii.

Tłumaczyła Lidia Piwońska-Pykało